

At an Exhibition for Music and Fairy Tales

Dagmar Štefancová

“Once upon a time...” How else would one begin an article about an exhibition with fairy tales as its subject matter? The exhibition authors had a similar feeling after the event when taking down the exhibits and clearing out the halls: yes, we’ve experienced fairytales and listened to beautiful music, but wasn’t it really a dream? Luckily, there remain photographs, a little accompanying publication, and also a few guest books with inscriptions from visitors, which confirm that from 26 May 2017 until the beginning of 2019, the exhibition *Music and Fairy Tale* took place in the main exhibition space at the central building of the Czech Museum of Music. Its goal was to show the connections between fairy tales, especially Czech folk tales, and music, book culture, and puppet theatre, all with an emphasis on objects from the collections of the relevant departments of the National Museum. We were interested in compositions inspired by fairy tales and, on the other hand, motifs of music or musical instruments in fairy tales. The selection was narrowed down to compositions and printed works dated before 1989.

Every one of us carries something inside from childhood: memories of parents or grandparents telling fairy tales, our first steps as readers in the company of beloved fairytale characters, that clear vision of the world where good is good and evil is evil – and where good triumphs. And while the exhibition was primarily aimed at children from preschoolers to secondary school students, it also reached out to seniors who were enabled by the exhibition to relive their childhood years. This dual line was projected into not only the concept for the accompanying texts, but also the selection of musical excerpts and the focus of the auxiliary programmes. In the narrow exhibition space on the ground floor of the Czech Museum of Music with its predefined division into areas, the architect Emília Jarošová created an imaginative scene for a “fairytale game” taking place in various environments (a cottage, a farmyard, a forest, a witch’s home, water, a dragon’s lair, hell, a cabinet of magical musical instruments, a castle). And because humans beings are creative regardless of their age, visitors were quickly drawn into the story, whether with the help of humorous graphics by Petra Svobodová, opening windows, puzzles, and costumes, or music-therapy instruments (thumb piano, rainstick) and the discovery of secrets in the peepholes of the last room.

But let’s go back to the beginning. Would you like to enter? In the cottage we hear a song from the film *O statečném kováři* (The Brave Blacksmith), which contains the line “the fairy tale begins”; and the musical group Javory and Petr Ulrych set the right

atmosphere. Bookworms can admire rare editions of the fairy tales of Božena Němcová or Karel Jaromír Erben, the oldest collection of fairy tales from the Czech lands (1819) or Czech fairy tales collected by Jakub Malý and published in 1838. Dull Honza looks down from the top of a stove – a marionette carved for the Dubský family of puppeteers in the latter half of the nineteenth century. Another Honza depicted in a graphic in the front display case appears to be perusing autograph scores by Otakar Ostrčil (the opera *Honzovo království* – Jack's Kingdom) and Oskar Nedbal (the ballet *Pohádka o Honzovi* – The Tale of Honza). No proper cottage can be without a wooden table and chairs and pictures on the walls, in this case the costumes and stage designs for *Honzovo království*. As a unifying visual element, framed designs of “fairytale” costumes and scenes or illustrations from books were used in all of the following rooms. This is not a complete listing of the exhibits, of course, but it is a good characterisation of the intention to display music loved by children in each “environment” (such as illustrated piano pieces by Erno Košťál, songs from Walt Disney's *Snow White and the Seven Dwarfs*), rare manuscripts (operas by Antonín Dvořák and Vítězslav Novák, a ballet by Bohuslav Martinů), marionettes, and fairytale books with noteworthy illustrations (Mikoláš Aleš, Karel Franta, Ludmila Jiřincová, Josef Lada, Artuš Scheiner, Antonín Strnadel, Karel Svoboda, Jiří Trnka, Josef Wenig et al.). Visitors were able, for example, to examine scores that are rarely on display and also to rejoice over books that accompanied them (not only) as children: “I've got this book *Broučci* (Fireflies) at home”, “I also enjoyed reading *Špalíček* (The Chap-Book) by Hrubín and Trnka”, and “Hey, look – it's *Marbulíněk!*” Those are hardly the reactions one overheard about the works of Josef Váchal, however (*Ďáblova zahrádka aneb Přírodopis strašidel* – The Devil's Garden or the Natural History of Ghosts, *Pohádky o čertech* – Fairy Tales about Devils)... Woodblocks, chisels, tools for making puppets, and also the implements used by the painter and graphic artist Ludmila Jiřincová raised the question: how is this done? How long does it take to go from a sketch (like that for the opera *Švanda dudák* – Schwanda the Bagpiper by Jaromír Weinberger) to a manuscript score written almost calligraphically (like the score of the opera *Lucerna* – The Lantern by Vítězslav Novák) or to prints with Art Nouveau motifs?

Besides the Czech Museum of Music, the National Museum Library, and the Theatre Department of the Historical Museum of the National Museum, other institutions also lent exhibits: Barrandov Studio, Czech Television, the National Theatre, and the Comenius National Pedagogical Museum and Library. Thanks to them, we could admire original costumes (the height of the sorcerer Vigo, the slenderness of Princess Zpěvanka, and the colourfulness of Papageno) and old school pictures that nostalgically reminded the older generations of their beginnings in the educational process. However visually interesting and valuable the items may be that help create the context for our visitors, sound and the listening experience are always fundamental for a music exhibition. In *Music and Fairy Tale* we used a wide selection of excerpts mainly from the recording library of the Czech Museum of Music and the collections of Supraphon and the National Film Archives. This time, the sound system in the building played with the real sounds of forest murmurs and babbling water, and listeners using headphones could choose excerpts from operas, operettas,

Erno Košťál: Sněhulka / Snow Maiden

Drobné skladby pro klavír, ilustrace R. Adámek, vydal Karel J. Barvitius, Praha, 1929 / Short piano composition, illustrated by R. Adámek, published by Karel J. Barvitius, Prague, 1929 NM-ČMH XXVI E 192

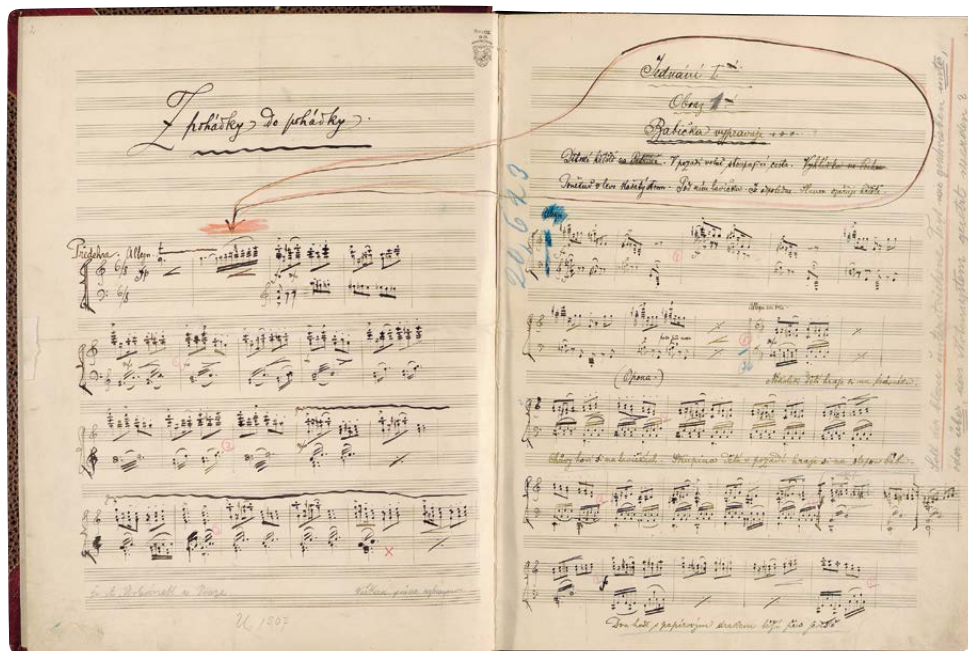
ballet *Princezna Hyacinta* (Princess Hyacinth) by Oskar Nedbal – or feast one's eyes on trophies with precious stones or medals and admire foreign-language fairytale books from real castle libraries in an old-fashioned glass bookcase. What impressions guests took home from the exhibition were largely up to them: the time invested in listening to music, the attention paid to reading the accompanying text – and also the willingness to become a bit of a child and to play, perhaps with the mugs that water sprites keep the souls of their victims in. But in every visitor, there must have remained an awareness that in the arts, fairy tales represent a powerful source of inspiration, and that their popularity is related to their clearly formulated values (love, courage, fairness etc.) and the poeticism of the fairytale stories.

Frequent guided tours focused on children were supplemented by a special event for Saint Nicholas Day, entertaining family quizzes, dancing with Honza Onder and Veronika Lálová, a folklore afternoon, a Day with Czech Television, and other events. For adolescents and older visitors, Táňa Fischerová and the couple Vojtěch Havel and Irena Havlová put together a programme consisting of excerpts from Saint-Exupéry's story *The Little Prince* and poems by Jaroslav Seifert. We held a musicological lecture on Dvořák's little-known opera *Král a uhlíř* (King and Collier). With a mobile application that could be downloaded free of charge, the whole exhibition was expanded with interesting details. During October, in connection with celebrations of the 100th anniversary of the founding of Czechoslovakia,

symphonic compositions, and even rock or popular music. Thus, for example, there were encounters between the water goblin from the Prague Liberated Theatre and the ingenious Slovak musician Marián Varga and his improvisations on Nikolai Rimsky-Korsakov's *Scheherazade*, witches from the Baroque opera *Dido and Aeneas* (Henry Purcell) and the popular Czech character Saxana, the famed tenor aria *Nessun dorma* (after all, even Puccini's *Turandot* is a fairy tale!) and *Sleeping Beauty* in the version by Jiří Schelinger. For some these were new, surprising compositions, and for others they were triggers of memories.

Under the supervision of ubiquitous puppets including water goblins, devils, or knights, the visitor finally arrived in the secret chamber in the last room of the exhibition and was able to match the portraits of film princesses to the melodies that characterise them. Also one could glimpse an original lithograph – Alfons Mucha's poster for the

we also had a look at Slovak fairy tales; at the end of the year, however, the time had arrived, the bell sounded, and the exhibition was over – because, after all, that's how things go in fairy tales.

Oskar Nedbal: Z pohádky do pohádky / From Fairy Tale to Fairy Tale

Klavírní výťah baletu, autograf – redigovaná předloha k tisku, 1907 / Piano reduction of the ballet, autograph – revised fair copy, 1907
NM-CMH XX C 91

Team of authors:

Main author: Dagmar Štefancová

Co-authors: Veronika Botová Karfusová, Mariana Lebedová, Lenka Šaldová

Curator of the exhibition: Mariana Lebedová

Production: Lenka Barišová, Martin Musil

Architectural and interior design: Emília Jarošová

Graphics: Petra Svobodová

Realisation of the exhibition: Roman Bártů

Public relations: Kristina Kvapilová, Kamila Marešová

Address: Dagmar Štefancová, České muzeum hudby,

Karmelitská 2, 118 00 Praha 1, Czech Republic

E-mail: dagmar_stefancova@nm.cz

Na výstavu za hudbou a pohádkami

Dagmar Štefancová

Jak jinak začít článek o výstavě s pohádkovým námětem než slovním obratem „bylo nebylo“. Podobný pocit mívají autoři výstav po jejich ukončení, zbourání a vyklizení sálů: ano, procházeli jsme se pohádkovými příběhy a poslouchali přitom krásnou hudbu, ale opravdu se nám to nezdálo? Naštěstí zůstaly fotografie, drobná doprovodná publikace a také několik pamětních knih se zápisy návštěvníků, které potvrzují, že od 26. května 2017 do začátku roku 2019 se v hlavním výstavním prostoru centrální budovy Českého muzea hudby konala výstava *Hudba a pohádka*. Jejím cílem bylo ukázat spojení mezi pohádkami, především českými lidovými, a hudbou, knižní kulturou či loutkovým divadlem, to vše s důrazem na sbírkové předměty z příslušných oddělení Národního muzea. Zajímaly nás skladby inspirované pohádkami a na druhé straně motivy hudby nebo hudebních nástrojů v pohádkách. Výběr byl zúžen na kompozice a tisky realizované před rokem 1989.

Každý z nás si v sobě nese něco z dětství: vzpomínku na vyprávění pohádek s rodiči nebo prarodiči, na vlastní první čtenářské krůčky ve společnosti oblíbených pohádkových postav, ono jasné vidění světa, kde dobro je dobrem a zlo zlem – a kde dobro vítězí. A tak, ačkoliv se výstava primárně obracela k dětem od předškoláků až po studenty, oslovovala také seniory, kteří se díky ní navraceli do dětských let. Tato dvojitá linie se promítla nejen do koncepce průvodních textů, ale také do výběru zvukových ukázek a zaměření doprovodných programů. V úzkém a svým členěním determinujícím výstavním prostoru v přízemí Českého muzea hudby vytvořila architektka Emílie Jarošová nápaditou scénu pro „hru na pohádku“, odvíjející se v různých prostředích (chalupa, humna, les, obydlí čarodějnice, voda, dračí sluj, peklo, kabinet kouzelných hudebních nástrojů, zámek). A protože člověk je tvor hravý bez ohledu na věk, návštěvníci se rychle nechali vtáhnout do děje, ať už s pomocí vtipné grafiky Petry Svobodové, otevíracích okének, skládaček a převleků, nebo muzikoterapeutických nástrojů (kalimba, dešťová hůl) a rozkrývaných tajemství v kukátkách posledního sálu.

Ale vraťme se na začátek. Je libo vstoupit? V chalupě zní písnička z filmu *O statečném kováři*, „pohádka začíná“, říká se v ní, a skupina Javory s Petrem Ulrychem navozují tu správnou atmosféru. Knihomolové mohou obdivovat vzácná vydání pohádek Boženy Němcové či Karla Jaromíra Erbena, nejstarší sbírku pohádek z českého území (1819) nebo česky psané pohádky sesbírané Jakubem Malým a vydané roku 1838. Z kaširované pece shlíží hloupý Honza – marioneta vyřezaná pro loutkářskou rodinu Dubských ve 2. polovině 19. století. Další Honza v podkladové grafice čelí vitríny jako by dával pozor na autografy

Otakara Ostrčila (partitura opery *Honzovo království*) a Oskara Nedbala (balet *Pohádka o Honzovi*). Ve správné chalupě nesmí chybět ani dřevěný stůl s židlemi a na zdech obrázky, v tomto případě kostýmní a scénické návrhy k *Honzovu království*. Jako vizuálně sjednocující prvek byly zarámované návrhy „pohádkových“ kostýmů a scén, případně ilustrace z knih, použity ve všech dalších místnostech. Výčet exponátů samozřejmě není úplný, ale dobře charakterizuje záměr vystavit v každém „prostředí“ hudebniny blízké dětem (např. ilustrované skladbičky pro klavír od Erno Košťála, písničky ze *Sněhurky a sedmi trpaslíků* Walta Disneye), vzácné rukopisy (operu Antonína Dvořáka, Vítězslava Nováka, balet Bohuslava Martinů), marionety a pohádkové knihy s hodnotnými ilustracemi (Mikoláš Aleš, Karel Franta, Ludmila Jiřincová, Josef Lada, Artuš Scheiner, Antonín Strnadel, Karel Svoboda, Jiří Trnka, Josef Wenig aj.). Návštěvníci si tak např. prohlédli partituru, prezentovanou jen výjimečně, a zároveň se zaradovali nad knížkami, které je provázely (nejen) dětstvím: „Tyhle *Broučky*

mám doma“, „Hrubínův a Trnkův *Špalíček* jsem taky rád četl“ a „Jéje – *Marbulínek!*“ To nad tvorbou Josefa Váchala (*Ďáblova zahrádka aneb Přírodopis strašidel, Pohádky o čertech*) zaznělo jen stěží... Štočky, rydla, nástroje na výrobu loutek, ale také malířské a kreslířské náčiní Ludmily Jiřincové vybízely k otázce: jak se to dělá? Jak dlouhá je cesta od skic (např. k opeře *Švanda dudák* Jaromíra Weinbergera) až k rukopisné, řekněme přímo krasopisné partituře (např. opeře *Lucerna* od Vítězslava Nováka) nebo k tiskům se secesními motivy?

Kromě Českého muzea hudby, Knihovny Národního muzea a Divadelního oddělení Historického muzea NM zapůjčily exponáty další instituce: Barrandov Studio a.s., Česká televize, Národní divadlo a Národní pedagogické muzeum a knihovna Jana Amose Komenského. Díky nim jsme obdivovali originální kostýmy (výšku čaroděje Viga, útlost princezny Zpěvanky a barevnost Papagenovu) i staré školní obrazy, které dříve narozeným generacím nostalgicky připomněly jejich začátky ve vzdělávacím procesu. Jakkoli vizuálně zajímavé, cenné a kontext dotvářející předměty se však návštěvníkům předloží, zásadní při vystavování hudby bude vždycky její zvuk a zkušenost posluchače. V *Hudbě a pohádce* jsme využili bohaté nabídky ukázek především z fonotéky Českého muzea hudby, fondů Supraphonu a Národního filmového archivu: prostorové ozvučení si tentokrát pohrálo

Karel Jaromír Erben: Zlatovláska / Goldenhaired Princess

Ilustrace Artuš Scheiner / Illustrated by Artuš Scheiner

Tisk, Dědictví Komenského, Praha, 1911 /
Published in Comenius Heritage, Prague, 1911
Knihovna Národního muzea / National Museum
Library, sign. / shelf mark 83 D 68

Hudba a pohádka / Music and Fairy Tale

Pohled do výstavního prostoru / View into the exhibition space

© NM

i s reálným zvukem šumění lesa a zurčení vody, do sluchátek bylo možné navolit úryvky z oper, operet, symfonických skladeb, ale i rocku nebo populární hudby. Tak se např. potkali vodník z Osvobozeného divadla s geniálním Mariánem Vargou a jeho improvizací na *Šeherezádu* Nikolaje Rimského-Korsakova, čarodějnice z barokní opery *Dido a Aeneas* (Henry Purcell) s naší populární Saxanou, slavná tenorová árie *Nessun dorma* (neboť i Pucciniho *Turandot* je pohádka!) s Šípkovou Růženkou v podání Jiřího Schelingera. Pro někoho skladby nové a překvapivé, pro jiného spouštěč vzpomínek.

Za dohledu všudypřítomných loutek včetně vodníků, čertů nebo rytířů dospěl návštěvník do tajemné komnaty v poslední výstavní místnosti a mohl si vybrat z portrétů filmových princezen a melodií, které je charakterizují. Ještě letmo pohlédnout na originální litografii – plakát Alfonse Muchy k baletu *Princezna Hyacinta* od Oskara Nedbala, potěšit oko trofejemi s drahými kameny nebo řády a ve starožitné prosklené skříni ocenit cizojazyčné pohádkové knížky ze skutečných zámeckých knihoven. Jaké dojmy si z výstavy host odnášel, to záleželo především na něm: na čase, který investoval do poslechu hudby, na pozornosti, s jakou četl

průvodní texty – ale také ochotě stát se trochu dítětem a zahrát si, třeba s vodnickými hrnečky na dušičky. V každém pak muselo zůstat povědomí o tom, že v umění představují pohádky silný inspirační zdroj a že jejich popularita souvisí s jasně formulovanými hodnotami (láska, statečnost, spravedlnost atd.) a s poetikou pohádkových příběhů.

Časté komentované prohlídky zaměřené na děti byly doplněny speciální „mikulášskou“, rodinnými zábavnými kvízy, tancováním s Honzou Onderem a Veronikou Lálovou, folklórním odpolednem, Dnem s Českou televizí a dalšími akcemi. K mládeži a starším návštěvníkům se obrátila Tāna Fischerová s manželi Vojtěchem a Irenou Havlovými v komponovaném pořadu z úryvků Saint-Exupéryho *Malého prince* a básní Jaroslava Seiferta. Uspořádali jsme muzikologickou přednášku o málo známé Dvořákově opeře *Král a uhlíř*. S mobilní aplikací, volně přístupnou ke stažení, se celá výstava rozšířila o zajímavé podrobnosti.

V měsíci říjnu, v souvislosti s oslavou stého výročí republiky, jsme nahlédli i do pohádek slovenských; v závěru roku se nicméně čas nachýlil, zazvonil zvonec a výstavy byl konec – protože tak to přece v pohádkách chodí.

Autorský tým:

Hlavní autorka: Dagmar Štefancová

Spoluautorky: Veronika Botová Karfusová, Mariana Lebedová, Lenka Šaldová

Kurátorka výstavy: Mariana Lebedová

Produkce: Lenka Barišová, Martin Musil

Architektonické a interiérové řešení: Emília Jarošová

Grafika: Petra Svobodová

Realizace výstavy: Roman Bártů

Práce s veřejností: Kristina Kvapilová, Kamila Marešová

Adresa: Dagmar Štefancová, České muzeum hudby,
Karmelitská 2, 118 00 Praha 1, Česká republika
E-mail: dagmar_stefancova@nm.cz

Jan Karafiát – Jan Seidel – Bedřiška Šimšová: Broučci / Fireflies

Úprava knižní předlohy Jana Karafiáta, hudba Jan Seidel, album šelakových gramodesek o průměru 25 cm, vydala Esta k Vánocům 1940 „pro malé i veliké děti k radosti i poučení“, ilustrace Jiří Trnka / Adapted book by Jan Karafiát, music by Jan Seidel, an album of 25 cm shellac records, published by Esta for Christmas 1940 “for little and big children for both pleasure and education”, illustrated by Jiří Trnka
NM-ČMH, bez sign.